

Iz zgodovine narodne poljske dramatike.

Delovanje *Anczycza*.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Jan Fr. Magiera (Krakov).

Naša poljska muza je sicer že stara in dokaj mojstrov besede se je že pojavilo na poljskem Parnasu, a vendar še do dandanes vsa poljska zemlja pričakuje svojega Shakespeara. Od prve poljske drame »*Odprawy posłów greckich*« Jana Kochanowskega (1577) vidimo neprestano poskuse in napore na tem poprišču, toda šele *Słowacki* in *Krasiński* sta nam dala lepih dram, ki pa še niso evropske. Sedanji rod vidi svojo največjo slavo v umotvorih *Wyspiańskiego* (*Wesele*). Srečnejša je bila v naši deželi Talija, kajti naša komedija se je povzpela do vrhunca že v umotvorih *Zablocke*ga (*»Fircyk w zalotach«*) in *Fredra* (1793—1876), tega doslej največjega našega pisatelja komedij.

Nismo pa namenjeni tu govoriti o razvoju vse poljske dramatike; samo nekoliko besed hočemo posvetiti narodnim umotvorom dramatičnim, zlasti najznamenitejšemu njih stvoritelju *Anczyczu*.

Narodne komedije imajo tu staro preteklost. Naj omenimo samo, da se je l. 1637. na plemenitaškem dvoru predstavljala komedija Petra Baryke »*Z chłopów król*«, kar pa še ni bil prvi poskus. Poznejši pesniki so pogostoma segali v narodno zakladnico. *Kniaźnin* († 1807) je napisal za dvorsko gledališče v Pulaveh lepo dramatično idilo »*Cyganie*«, kjer je privedel na oder vaše junake. Oče poljskega gledališča, *Bogusławski* (1760—1829), je napisal »*Cud, czyli Krakowiacy i górale*«, narodni umotvor, ki je prevzel in razvel duhove ljudi, ukvarjajočih se z ustavo 3. maja (1791) in ž njo vred z osvobojenjem kmetov. V onem času sta bila narod in njegova usoda pogostoma predmet posvetovanj, razprav, poezij, in ko je *Kościuszko* dvignil prapor svobode in nezavisnosti, hiteli so pod njegovo znamenje kmetje v raševini, *Jernej Głowacki* in *Śvistacki*, ki so zaplenjali moskovske topove ter postali pozneje junaki dramatičnih umotvorov.

Narodni umotvori v pravem pomenu te besede so se pojavili šele v polovici XIX. stoletja, ob času, ko je stal kmet kot samostojen človek poleg učenjaka, uradnika, trgovca itd. Nadarjeni ljudje so posvetili svoje talente narodu in ne redko, čim bliže nas, tem pogostejše je prijel kmet za pero, da razkrije svojemu bližnjemu

svojo »kmečko pamet«. Toda naj so tudi ti davni početki in te izdaje za narod, narodna vseučilišča itd. že dokaj storila, vsekakor pa se narodno gledišče pri nas šele snuje, se šele ustvarja. Repertoar že imamo, ne velik, toda imamo ga in ustvaril ga je eden izmed največjih rodoljubov, Ańczycz.

Władisław Ludwik Ańczycz se je rodil 1823. l. v Vilni. Oče mu je odločil poklic lekarnika, toda on je rajši zdravil duše in navajal mlajše brate k plemenitemu življenju. Bil je narodni pisatelj in urednik narodnega časopisa z naslovom »Kmiotek«. V poeziji je znan kot stvoritelj pesmi polne moči in ognja z naslovom »Tyn-teusz«. Na slovstvenem poprišču se je pojavil v Krakovu 1848. l. z vrsto času primernih stihov, večinoma politične vsebine. Toda za te se ne brigamo.

Kaj pomenljiv dogodek onega časa je bilo osvobojenje kmetov. Ańczycz je gledal na ta preprosti, neomikani, iz verig podložništva oproščeni narod ter videl, da se ne znajo vsi okoristiti s svobodo in da se med družbo prostakov nahajajo posamezniki, ki svobode ne razumejo drugače, nego da bodo odslej vedno praznovali, hoteč s tem posnemati svoje nekdanje gospodarje. Tem je hotel Ańczycz napisati satiro, pa še drug namen je imel obenem v očeh. Ańczycz je gledal na razmere kmeta do vaškega žida-krčmarja, poznal strast kmetov, kateri sanjarijo o tem, kako si razširiti zemljišče, bodisi včasih celo na račun svojega bližnjega. Te je hotel ošibati. Pri tej priložnosti je hotel tudi odvrniti ljudstvo od pijančevanja. Iz teh nagibov je nastal njegov prvi dramatični umotvor: »Chłopi arystokraci«, ki se je 1849. l. pojavil na odru v Krakovu.

Ta komedija je zelo komična radi svojih tipov, zlasti tipov dosluženega vojaka, zaljubljenega v tuje kraje in v tuj jezik; dopustnika, zročega prezirljivo na roditelje, in zvitega oderuha-žida. Dasi-ravno se nahaja v njej dokaj pokrajinskega (lokalnega), vendar sodim, da bi bila ta prva Ańczyczeva komedija vredna prevodov na druge jezike in da bi povsod razveselila občinstvo. Pri nas je na manjših vaških glediščih najbolj priljubljena in povsod vzbuja veliko ploskanja.

Svoje prve sreče prevzet, je jel pisati Ańczycz drame zgodovinske vsebine (Jan Sobieski), toda tu mu sreča ni služila. Pa se je vrnil znovič k narodni snovi. L. 1854. je bila odigrana njegova dramatična slika »Lobzowianie«. Junaki so prebivalci Krakovu sosednje vasi Lobzów. Ta slika je imenitna in naravna kakor sploh vsa dela tega pisatelja; ljudje v njej so dobrosrčni in plemeniti, toda dramatičnega dejanja je dokaj manj v njej. Na vaške gledalce

pa deluje plemenito. Isto je moči tudi reči o njegovem drugem umotvoru z naslovom »Flisacy«. Nasprotno pa je jako vesela njegova komedija »Błażek opętany«, hlapec, smatrajoč se za obsedenega od zloдея, pravzaprav pa je le pijan, kateremu okolica pravi, da je nekdo drug, kar ga končno spravi v obup, obenem pa tudi do tega, da se odpove žganici. Kdor ve, kako pogubna in čim bliže severu, tem pogostejša navada je napajanje z žganico, temu je znano, kako težavna je borba z alkoholom. Anczycz, zavedajoč se te naloge, se je lotil te vojne z žganico in bojeval se je čvrsto in hrabro. V ta namen je napisal celo drobno komedijo z naslovom »Gorzałka«.

L. 1876. je poslal naš pisatelj na dramatični konkurs melodramatični umotvor ter dosegel nagrado. Obdarovano je bilo njegovo delo »Emigracya chłopska«, drama istinito narodna, da je celo nje pisatelj bil odslej imenovan stvoritelj emigracije. Dasiravno je ta slika izključno poljska, vsekakor jo razume vsaka duša in začuti vsako srce, a najbolje srce Poljaka, Rusina, Slovaka in Slovenca, ki so že toliko solz prelili na tujem, izgubili že toliko narodnih moči za mejo domovine in za morjem. Avtor stavi tu čitatelju pred oči srečo v domači zemlji v primeri z negotovo usodo in neposrečenjem na kopnem za oceanom. O tem se prepričajo junaki »Emigracije«, poskušajoč tuintam šolo življenja, ki se vračajo izkušeni in poboljšani pod domačo streho.

Po zmagi na konkursu je poskusil znovič svoje moči v zgodovinski drami, celo v komični operi (»Duch wojewody«), toda brez ugodnega uspeha. Radi tega je tudi dokaj teh del ostalo v rokopisu, ko so dospela poprej enkrat, ali pa tudi ne, na oder.

Pa še enkrat se je navdušil ter posegel v zakladnico zgodovine prostakov in vsega naroda ter iz teh dveh snovi ustvaril delo, ki bi imelo ovekovečiti njegovo ime. To pot je nastopil s psevdonimom »Lassoty« in ni le dal gledišču igrati, marveč je celo v tisku objavil svoje poslednje delo: »Kościszko pod Racławicami«. Tu je uprizoril oni slavni trenutek v naši zgodovini, zmago junakov v raševini, vitezov s koso, herojev izpod slamnate strehe. Slično kakor je pesem legionistov postala narodna pesem, je tudi delo »Kościszko pod Racławicami« postala narodna dramatična slika, katere vsaka predstava privabi cele tolpe gledalcev v svetišče Melpomene. V vaških gledališčih ima tu narod šolo domoljubja in svoje zgodovine. Tu vidi svoje prednike, vračajoče se slavno izpod Racławic; tu se utrjuje duh narodov.

Toliko se ima zahvaliti poljsko gledališče sploh, narodno pa še posebe Ancyrczu. Odlični sedanji kritik, g. Chmielewski, priznava to njegovo zaslugo in vsakdo mu rad pritrdi, da je Ancyrcz ustvaril narodno dramo. Toda on počiva v gomili; že od 1883. l. ni Ancyrcza več med nami, a tudi delavcev ni videti na tej njivi, ako pa so, pa so slabši in neštevilni. Nemara narodno gledališče, ki je tako lepo jelo vršiti svojo nalogo v prošlem letu v Krakovu, zaseje znovič kakšno blagoslovljeno seme in duh Ancyrcza znovič oživi. Bog daj!

(Iz poljskega rokopisa prevedel P. M. Podravski.)

Književne novosti

Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Na svetlo daje Slovenska Matica. III. zv. Uredil L. Pintar. V Ljubljani 1901. Vel. 8°. 233 str.

Ta zbornik se razlikuje od prejšnjih dveh po svoji mnogoličnosti; razmotrivanje bolj omejenih vprašanj najbrže privabi več udov-bralcev nego sicer.

Letošnji zbornik je prinesel po enoletnem odmoru zopet »Bibliografijo slovensko« za leti 1899. in 1900., ki jo je sestavil vobče po dosedanjih načelih vestno dr. K. Glaser. (Prim. »Zvon« 1900, str. 451.)

Izmed razprav je na prvem mestu: Dr. K. Štrekelj, Prešeren in narodna pesem« (str. 1.—22.). Bogato in krepko besedo Prešernovo smo razlagali že doslej z vplivom narodovega jezika; ali ostalo je pri trditvi. Nekaj sistematiškega dokaza je prinesel le Levec v svoji klasični študiji l. 1879.; kvečjemu smo se spomnili onih narodnih pesmi (»Od lepe Vide« itd.), ki smo jih čitali v Čbelici iz l. 1832. — Dr. Štrekelj odkriva in zasleduje v svoji koreniti razpravi Prešernovo veliko zanimanje za našo narodno pesem, njegovo delovanje v tem oziru in njega posledice. Prešeren ni samo izbiral narodnih snovi za svoje pesmi, ampak je bil v neposredni zvezi z vsemi tedanjimi zbiratelji ali izdajatelji narodnih pesmi, zastopajoč tudi zdrava estetiška načela. Ostro graja skrpucano Ahacljevo zbirko, češ, te pesmi so »neslane puče«. Smoletovi zbirki je on sploh drugi oče; zaradi nje si dopisuje s Čelakovským, pozneje zasleduje pazno nastanek Vrazove in Korytkove zbirke. Ali sam se najbrž »ni ukvarjal z zapisovanjem narodnih pesmi intenzivno, ampak od drugih zapisane pesmi redigiral.« (Str. 13.). Na ta način se je navzel onega krepkega izraževanja, ni pa postal priprost posnemalec narodne dikcije; zato dobimo v njegovih pesmih malo direktnih reminiscenc iz narodnih pesmi — koliko jih ima Vodnik! — bil je prekreпка pesniška individualnost. — Razprava prinaša tudi izven svojih mej zanimivosti iz tedanjega časa. Ali se smemo nadejati, da je ona del »Zgodovine slovenskega narodnega pesništva«, ki je naj pričakujemo od veččaka dr. Štreklja? — —

Velikemu Prešernovemu istodobniku, Puškinu, velja »pretres slovenske Puškinove literature«: »Puškin v slovenskih prevodih«, napisal Ivan